

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА НЕРІВНІСТЬ І ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

SOCIAL AND ECONOMIC INEQUALITY AND FORMING OF NEW PARADIGM OF INCLUSIVE DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті визначено основні детермінанти соціально-економічної нерівності та підходи до формування парадигми інклюзивного розвитку в Україні. Запропоновано авторське визначення інклюзивного розвитку, під яким розуміють механізм забезпечення перманентних трансформаційних процесів, що охоплює питання ефективного розподілу доходів, добробуту та забезпечує антидискримінаційну спрямованість. Розроблено структуру парадигми інклюзивного розвитку, яка включає у себе три основних блоки-концепції: системний (інклюзивна політика, освіта, управлінські суб'єкти, інклюзивне середовище, інклюзивні практики); інституційний (якісна інфраструктура, інклюзивні інституції на всіх рівнях, антидискримінаційні заходи); діяльнісний (діяльність людини, спрямована на становлення його інклюзивної свідомості, інклюзивної поведінки і розвиток особистості). Запропоновані блоки регулювання інклюзивним розвитком (системний, інституційний та діяльнісний) можуть застосовуватися комплексно та як самостійні блоки для аналітичного супроводу розроблення та реалізації політики управління інклюзивною структурою з метою скорочення нерівності. Отримані результати можуть бути спрямовані на оптимізацію управління інклюзивним розвитком національної економічної системи.

Ключові слова: соціально-економічна нерівність, парадигма, інклюзивний розвиток, блоки регулювання, інклюзивна модель.

В статье исследованы теоретические основы и детерминанты социально-экономического неравенства, подходы к формированию парадигмы инклюзивного развития в Украине. Предложена авторская трактовка

инклюзивного развития, которая определяет его как механизм обеспечения перманентных трансформационных процессов, охватывающий вопросы эффективного распределения доходов, благосостояния и обеспечения антидискриминационных мероприятий. Разработана структура парадигмы инклюзивного развития, направленная на сокращение неравенства в стране посредством использования эффективных институциональных, деятельностных и системных механизмов. Детерминированная модель инклюзивного развития включает в себя три основных блока концепции: системный (инклюзивная политика, образование, управленческие субъекты, инклюзивная среда, инклюзивные практики); институциональный (качественная инфраструктура, инклюзивные институты на всех уровнях, антидискриминационные меры) деятельностный (деятельность человека, направленная на становление его инклюзивного сознания, инклюзивного поведения и развития личности). Предложенные блоки регулирования инклюзивным развитием (системный, институциональный и деятельностный) могут применяться в комплексе и по отдельности для аналитического сопровождения разработки и реализации политики управления инклюзивной структурой с целью сокращения неравенства. Полученные результаты могут быть направлены на оптимизацию управления инклюзивным развитием национальной экономической системы.

Ключевые слова: социально-экономическое неравенство, парадигма, инклюзивное развитие, блоки регулирования, инклюзивная модель.

УДК 330.59; 364.144

Опалько В.В.

к.е.н., доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

The article discusses of the to identify the main determinants of socio-economic inequality, to study the approaches and blocks of regulation for the formation of the paradigm of inclusive development in Ukraine. Ensuring inclusive development involves reducing inequalities and reducing risks to meet the needs of future generations. The study used the following methods: systematization and critical analysis (in determining the dialectical methodological foundations and the determinants of inequality); comparative analysis and analogy (when comparing practices and approaches to reducing inequality and analyzing inclusive models); generalizations and formalizations (in the development of the paradigm of inclusive development as a basis for reducing socio-economic inequality). Different approaches and mechanisms for reducing inequality in the context of inclusive development are identified. The structure of the paradigm of inclusive development has been developed, which is aimed at reducing inequalities in the country through the use of effective institutional, activity and system mechanisms. The author's interpretation of inclusive development defines it as a mechanism for ensuring permanent transformation processes that encompass the issues of efficient distribution of income, welfare and provide anti-discrimination orientation. The author proposed an inclusive development model, which includes three main blocks: systemic (inclusive politics, education, management actors, inclusive environment, inclusive practices); institutional (high-quality infrastructure, inclusive institutions at all levels, anti-discrimination measures), activity (human activity aimed at the development of its inclusive consciousness, inclusive behavior and personal development). The proposed regulation blocks for inclusive development (systemic, institutional and activity) can be applied in a complex and separately for analytical support of the development and implementation of policies for managing an inclusive structure in order to reduce inequality. The results can contribute to optimizing the management of the inclusive development of the national economic system.

Key words: socio-economic inequality, paradigm, inclusive development, blocks of regulation, inclusive model.

Постановка проблеми. Сьогодні починає створюватися платформа для нової соціально-економічної парадигми – інклюзивного розвитку, яка задає предметне поле для наукових досліджень. Забезпечення інклюзивного розвитку передбачає не тільки скорочення нерівності, але й зменшення ризиків для задоволення потреб

майбутніх поколінь. Низка міжнародних організацій розглядає питання нерівності та інклюзивного розвитку як взаємозалежні категорії, де важлива роль відводиться ефективній роботі влади та громадських інститутів, діяльність яких має бути оптимізована як для створення умов всеохоплюючої участі населення у виробництві ВВП, так і

для ексклюзії (виключення) нерівності у розподілі створеного продукту. Концепція інклюзивного розвитку має велике значення для України у зв'язку з тим, що українська економіка перебуває на етапі реформування сучасної економічної системи, коли стали очевидними такі прояви нерівності, як недоступність низки соціальних послуг, підвищення стандартів життя за збереження низького рівня доходів, особливо для соціально незахищених верств населення, і, відповідно, зниження можливостей людського розвитку. Вітчизняні соціально-економічні програми та стратегії, які розроблялися в рамках української політики в останні роки, втрачають свою актуальність та доцільність у контексті нового глобального виклику – формування інклюзивного розвитку. Тому особливо актуалізується питання формування нової парадигми інклюзивного розвитку в Україні як основи для скорочення соціально-економічної нерівності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема соціально-економічної нерівності завжди перебувала у центрі уваги наукових і політичних дискусій щодо існування різних верств і класів у суспільстві, обґрунтованості справедливого чи ефективного розподілу доходів, ресурсів тощо. Теоретичну і методологічну базу дослідження утворили наукові доробки провідних українських та закордонних авторів із проблем нерівності, серед яких – Е. Лібанова, Т. Пікетті, Д. Аджемоглу, Дж. Робінсон, Р. Ходлер та ін. [2; 8; 10; 11], які досліджували причини, особливості та різні прояви нерівності у суспільстві. Останнім часом у наукових колах сформувалася потреба більш широкого погляду на нерівність та розвиток із погляду більш ефективних концепцій «для всіх» (інклюзивних концепцій). Теорія інклюзивного розвитку є відносно новим поглядом на економічний розвиток, яка досліджувалася закордонними вченими Д. Аджемоглу, Дж. Робінсоном, В. Кондратьєвим [9–11], та останнім часом значну увагу цій проблематиці приділяють й українські науковці, такі як А. Базілюк, О. Жулин, О. Прогнімак та ін. [5; 6], які визначають різні підходи до обґрунтування важливості інклюзивного зростання як основи соціально-економічного розвитку країни через інклюзію всіх членів суспільства. Проте наявна структура вітчизняної економіки не відповідає сучасним моделям інклюзивного розвитку, тому виникає потреба у розробленні нового підходу (парадигми) до формування інклюзивного розвитку в Україні, де одним з аспектів є скорочення нерівності як основної загрози стабільному розвитку.

Постановка завдання. Метою роботи є визначення основних детермінантів соціально-економічної нерівності та підходів і блоків регулювання щодо формування парадигми інклюзивного розвитку в Україні. Для розкриття мети ми поставили такі завдання: виявлення детермінантів соціально-

економічної нерівності в сучасному суспільстві; пошук шляхів упровадження парадигми інклюзивного розвитку в Україні як інструменту пом'якшення соціально-економічної нерівності в сучасних умовах розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Соціально-економічний розвиток у ХХІ ст. свідчить, що економічне зростання не призвело до зменшення нерівності, як передбачав у середині ХХ ст. С. Кузнець [1]. Навпаки, нерівність у світі не лише зберіглася, а й суттєво зросла, як переконливо відобразив Т. Пікетті у книзі «Капітал у ХХІ ст.» [2]. Як зазначено у його праці, зростання прибутків у світовому масштабі супроводжувалося збільшенням нерівності в процесі їх розподілу. Світовий досвід підтверджує, що соціально-економічна нерівність – це багатоаспектна категорія, яка в різному ступені поширена в усіх країнах і до певного рівня неминуча. Нерівність існувала в усі часи, вона є результатом економічних процесів і сформованих соціальних умов розвитку. У цілому під нерівністю зазвичай розуміють існування людей в умовах, за яких вони мають нерівний доступ до ресурсів. Нерівність – це відносна оцінка соціально-економічного розвитку за різними критеріями оцінки. Вона є маркером соціально-економічної діяльності на мікро- та макро-, мегарівні, у сфері політичних та соціально-економічних відносин.

Більшість дослідників приділяє увагу саме соціальним проявам нерівності. Класично соціальну нерівність пов'язують із нерівним доступом до багатства, влади та слави – трьох фундаментальних благ, яких прагне людина. Проте останнім часом найбільша увага приділяється економічній нерівності, яка показує відмінності між рівнем доходів, активів, багатства та капіталу, а також рівня життя, включаючи нерівність у працевлаштуванні [3]. Економічна нерівність показує колосальний розрив у прибутках між багатими та бідними країнами, різними верствами всередині країн тощо. Як зазначає Т. Пікетті, цей розрив у доходах збільшується, оскільки прибутки від капіталу випереджають ті, які дає праця [2, с. 45]. Проте межа між соціальною та економічною нерівністю найчастіше нівелюється. В основі соціально-економічної нерівності лежить нерівний доступ до життєво необхідних ресурсів (продовольчих, сировинних, енергетичних тощо), до освіти, медичних послуг, робочих місць, економічних благ тощо [4]. Відповідно, формування нерівності пов'язане з відмінностями людей за соціальним статусом, кількістю наявних коштів, освітою, віком, місцем проживання, рівнем та якістю життя населення тощо.

Із досвіду економічного розвитку країн можна констатувати, що високий рівень диференціації доходів населення в країні, значна частка бідного населення знижують сукупний попит на товари і послуги, галь-

мують економічне зростання та здійснюють руйнівний вплив на економіку. За розрахунками А.В. Базилюка, «через поглиблення бідності, безробіття і боргове фінансування економіки у 2009 р. в Україні недоотримано 28% ВВП, а в 2014 р. – 45% ВВП» [5]. Тобто існування значної економічної нерівності формує фундамент для соціальної напруженості та ставить під сумнів забезпечення стабільного розвитку в багатьох країнах.

Нерівність є складною проблемою за походженням, природою, причинами, структурою та різносторонніми підходами до її вивчення, що, своєю чергою, ускладнює дослідження цієї тематики. Для того щоб розібратися зі складною проблемою нерівності, механізмами її скорочення та підходами до впровадження інклюзивного розвитку в Україні, розглянемо соціально-економічні основи її формування (рис. 1).

Отже, нерівність є характеристикою сучасного суспільства, важливим джерелом його розвитку. Зміна соціально-економічного простору на сучасному етапі ставить перед державою набагато складніші завдання, ніж це було декілька років тому. Саме тому визначення ролі та можливостей упровадження інклюзивного розвитку в Україні як інструменту пом'якшення соціально-економічної нерівності в умовах нестабільності є надзвичайно актуальним завданням.

Інклюзія (від англ. inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі в процесі економічного зростання та справедливого розподілу його результатів. Певні кроки в Україні у сфері інклюзивної освіти вже зроблено, проте залишаються соціально-економічні проблеми, які виникли в Україні на шляху реформування української економіки: зростання безробіття,

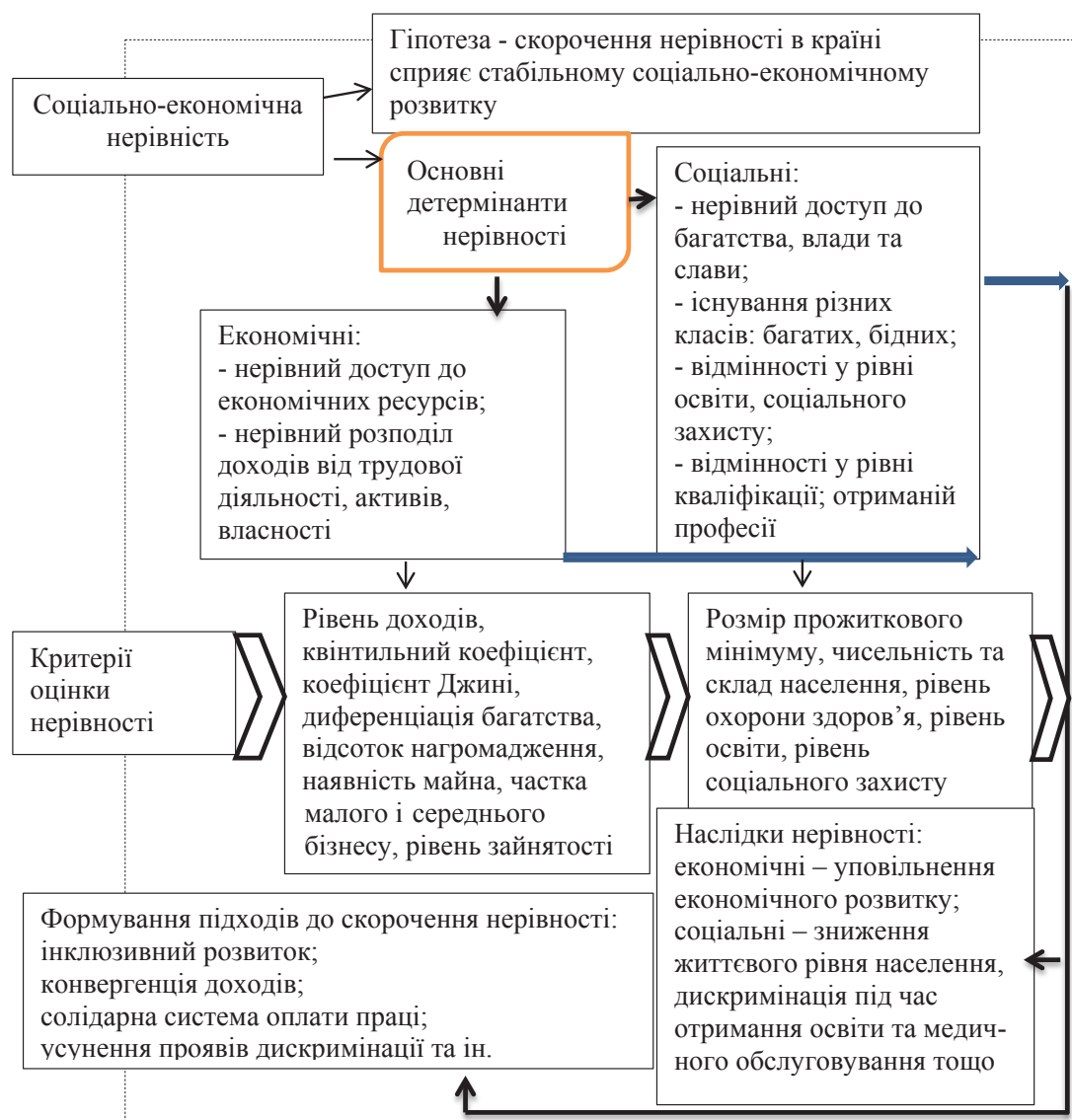

Рис. 1. Детермінанти та основи формування соціально-економічної нерівності

Джерело: сформовано автором за [2–4]

посилення соціального розшарування населення, збільшення кількості бідного населення, що зумовили зростання невдоволеності, конфліктності, соціальної напруженості та спричинили деструктивні тенденції у структурі українського суспільства.

Інклюзивне зростання дає змогу залучити більшу частину трудових ресурсів до ефективної економічної діяльності, завдяки чому забезпечити більшій частині населення більш високий рівень життя [6]. Ми вважаємо, що інклюзивний розвиток можна охарактеризувати як механізм забезпечення перманентних трансформаційних процесів, що охоплює питання ефективного розподілу доходів, добробуту та має антидискримінаційну спрямованість. Завдяки інклюзивному розвитку починає формуватися новий образ світобудови. Проте величезна кількість проблем, пов'язаних з упровадженням інклюзивної парадигми розвитку, залишаються невирішеними і потребують роз'яснення.

Під час упровадження інклюзивної парадигми розвитку варто враховувати, що люди можуть отримувати вигоди від економічного зростання як пасивні учасники (отримувати різні види допомог) і не приймати активної участі у формуванні доходів (ВВП) або бути пасивними учасниками економічних розподільчих процесів (політики перерозподілу). Така практика є поширеною у більшості країн світу. Проте тут варто відзначити, що політика перерозподілу (вирівнювання) доходів викликає два ефекти. Перший ефект пов'язаний із впливом доходу на якість людського капіталу. Під час перерозподілу доходів на користь менш забезпечених верств населення підвищується їх можливість підвищити рівень освіти, кваліфікації, отримати більш прогресивні трудові навички, більш якісне медичне обслуговування, можливості краще харчуватися, жити в кращих умовах, поліпшити своє дозвілля. Усе це сприяє кращому фізичному і соціальному відтворенню робочої сили, а також піднімає моральний дух, відповідальність, патріотизм і загальну задоволеність від трудової діяльності та, відповідно, сприяє підвищенню продуктивності праці.

Свідченням цього є дослідження фахівцями Swedbank (Інтернет-банку) [7], які стверджують, що швидке економічне зростання та глобалізація підвищують попит на робочу силу. Перехід від стану безробіття до роботи або від часткової зайнятості до повної зайнятості значно стимулює доходи тих, хто знаходиться в нижньому децилі розподілу і зменшує загальну нерівність.

Протилежний (другий) ефект виникає під час вирівнювання доходів населення, що знижує стимули до підвищення продуктивності праці як у тих, у яких у результаті розподілу зменшуються доходи, так і у тих, що отримують додаткові (збільшені) доходи, оскільки спрацьовує принцип «навіщо працювати більше, якщо можна отримати допомогу». Прикладом може бути соціально-

економічна політика розподілу доходів, яка застосовується у Німеччині. Можливість отримання допомоги формує певний тип поведінки, спрямований на імітацію малозабезпечених.

У роботі Р. Ходлера [8] акцентується увага на ще одному рівноважному ефекті політики вирівнювання рівня доходів. При цьому відбувається перерозподіл доходів від осіб, орієнтованих на споживання (consumption-loving), до осіб, орієнтованих на дозвілля (leisure-loving). У даному дослідженні виявлено залежність між масштабами перерозподілу і нерівністю. Два різноспрямованих ефекти призводять до деякого рівноважного стану, що характеризується рівністю граничної продуктивності.

Підґрунтям щодо підтримки позитивного ефекту розподілу доходів можуть стати теорія соціального вибору К. Ерроу, Ж. Дебре та А. Сена, теорія соціальної справедливості Дж. Ролза, теорії суспільного добробуту А. Пігу, А. Маршалла, В. Парето, загальна теорія зайнятості, відсотків і грошей Дж. Кейнса, теорія суспільного консенсусу К. Байєра та ін.

Спільним в означених теоріях є соціальна справедливість як компроміс між рівністю та економічною ефективністю. Перед будь-яким суспільством стоять два основних завдання: створення споживчих благ та їх ефективний розподіл. Інклюзивний розвиток також має за мету розроблення і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дати змогу кожній людині рівноправно брати участь у суспільному житті, що не суперечить принципам соціальної справедливості. Досвід свідчить, що у практичній діяльності постійно виникає потреба у виборі між економічною ефективністю та соціальною справедливістю.

Варто зазначити, що «справедливість» і «рівність» у розподілі доходів може стримувати стимули у більш умотивованих і здатних груп населення активно приймати участь у цих процесах. Проте чим більше людей буде включено у процес формування економічного зростання, тим більше можна інвестувати ресурсів у розвиток, інфраструктуру, що є найважливішим чинником інклюзивного зростання. Як зазначає В. Кондратьєв, 1 млрд дол., вкладений в інфраструктуру, безпосередньо створює 15 тис. робочих місць і приблизно 30 тис. додаткових робочих місць у суміжних галузях. Китай починаючи з 2000-х років інвестує в інфраструктуру щорічно 8–10% ВВП, Таїланд і В'єтнам – понад 7%, Індія – 4–6%, розглядаючи її як платформу для подальших інновацій і вирішення проблем зайнятості [9, с. 23]. Дослідники Д. Аджемоглу та Дж. Робінсон [10, с. 26] зазначають про характер взаємодії нерівності й економічного зростання: зниження нерівності в країні (і не тільки у розподілі ВВП) є фактором, а не результатом росту її економіки; скорочення нерівності – не результат зростання економіки, а результат досягнутого ступеню інклю-

живності інститутів даної країни. Інклюзивні економічні інститути автори називають «двигунами процвітання», вони створюють інклюзивні ринки, які надають людям право вільно вибирати діяльність відповідно до їхніх талантів [11, с. 91].

Отже, на думку більшості дослідників, інституціональна інфраструктура є основним регуляторним інструментом розмежування ефективності й рівності та досягнення економічної рівноваги. У сучасній економічній теорії інституціональна інфраструктура розглядається як один з основних чинників зростання суспільного добробуту та формування інклюзивного середовища, де кожна особистість відчуває важливість свого життя і залучена у різні види діяльності.

Як зазначають А. Базилук, О. Жулин [5], відомо дві моделі інклюзивного розвитку економіки. Першою є американська модель: пріоритетом у розвитку є забезпечення рівних можливостей для всіх членів суспільства, застосовується у США, Китаї. Другою є європейська модель, яка орієнтується на рівність у доступі до результатів праці внаслідок їх рівномірного розподілу. Перша орієнтована на можливість (гідний рівень оплати праці, рівний доступ до освіти, медицини та ін. соціальних послуг), друга – на результат розподілу (рівний доступ до результатів праці передбачає рівномірний і достатній розподіл доходів між найманим працівником, підприємцем та державою через збалансований розмір заробітної плати, прибутків і податків).

Зазначені моделі мають переваги і недоліки: в американській моделі високий рівень інновацій стимулює розвиток економіки, проте вона не вирішує проблеми бідності і розшарування населення за доходами; європейська модель орієнтується на максимально справедливий розподіл доходів між усіма громадянами (особливо у Скандинавських країнах), проте рівень інновацій є набагато нижчий, аніж у США, що пов'язано з низькою мотивацією і нижчими видатками на освітню і наукову сфери.

В Україні стратегія інклюзивного зростання поки що відсутня. За даними звіту ВЕФ 2018, Україна займає 49-е місце серед країн, що розвиваються, у рейтингу індексу інклюзивного розвитку (IDI), що значно нижче, ніж це було п'ять років тому [12]. Проте ще в 1992 р. Україна приєдналася до програмного плану дій ООН «Порядок денний на XXI століття», підписала низку міжнародних угод і договорів, які зобов'язують управлінські структури держави здійснювати економічний розвиток на принципах збалансованості. З прийняттям ООН Цілей сталого розвитку Україною у 2015 р. було затверджено Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [13], яка передбачає низку реформ, метою яких є досягнення європейських стандартів життя та досягнення країною гідного місця у світі. Проте скороченню нерівності та інклюзивному розвитку приділено недостатньо уваги.

В Україні сьогодні вже існує законодавча ініціатива, яку можна вважати першим кроком до інклюзивної економіки. У 2017 р. було розроблено проект «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року», і в 2018 р. розроблено проект закону з аналогічною назвою. У документі декілька підрозділів присвячено інклюзивному збалансованому зростанню, інклюзивним спільнотам та інклюзивним інституціям, проте чітко не зазначено інструменти та механізми щодо створення відповідного правового поля для інклюзивного зростання.

Тому з урахуванням національного та світового досвіду пропонуємо розглянути деякі механізми щодо скорочення (пом'якшення) нерівності, які можуть бути застосовані у парадигмі інклюзивного розвитку.

Механізм перший – глобальний (міжнародний) вплив на створення національних програм інклюзивного розвитку. Міжнародні норми забезпечують критичний підхід до національного середовища, а глобальні виклики стимулюють пришвидшення розроблення національних програм інклюзивного розвитку.

Другий механізм – формування, розроблення і створення національних інститутів або вдосконалення існуючих, які здійснюють ефективний розподіл доходів та благ.

Третій механізм охоплює політику доходів у сфері оплати праці, яка має спрямовуватися у двох основних напрямках. По-перше, вирівнювання доходів від зайнятості шляхом установлення обмежувальних рамок: «знизу» – аргументований розмір мінімальної заробітної плати, «зверху» – фіскальна політика, зокрема прогресивна шкала оподаткування. По-друге, підтримка справедливих пропорцій в оплаті праці залежно від складності та соціальної значущості виконуваної роботи, насамперед у бюджетному секторі.

У контексті цього теоретико-методологічного дослідження процес реалізації інклюзивного розвитку передбачає моделювання певного конструкта, що, своєю чергою, може бути заснований на використанні таких підходів: системного (Н. Луман, Т. Парсонс) [14; 15], інституційного (Д. Аджемоглу, Дж. Робінсон [10], діяльнісного (Д. Дьюї) [16]. Згідно із системним підходом, інклюзивний розвиток можна розглядати як систему взаємозв'язаних компонентів, де кожен елемент взаємно зумовлений і виконує певну функцію в системі. Елементами системи інклюзивного розвитку виступають: інклюзивна політика, управлінські суб'єкти, здатні до реалізації інклюзивного розвитку, інклюзивне середовище, інклюзивні практики тощо. Інституційний підхід до інклюзивного зростання означає розвиток якісної інфраструктури, забезпечення рівноправного доступу до неї для всіх членів суспільства, формування інклюзивних інституцій на всіх рівнях, упровадження заходів запобігання

проявам дискримінації тощо. Діяльнісний підхід – це процес діяльності людини, спрямований на становлення його інклюзивної свідомості, інклюзивної поведінки і розвитку особистості у цілому.

Формування нової світоглядної парадигми (парадигму ми сприймаємо як теоретико-методологічну модель, певну систему понять і уявлень, які властиві даному періоду розвитку науки, культури, цивілізації [17, с. 415]) інклюзивного розвитку є політичною та практичною моделлю розвитку країни, яка формує максимальні можливості для працевлаштування більшості громадян та участі їх у всіх сферах життєдіяльності країни і забезпечує справедливий розподіл результатів праці. Аргу-

ментацією такого сприйняття парадигми інклюзивного розвитку виступає доступ до можливостей, де гідний рівень оплати праці сприятиме доступу до освіти, медицини та створюватиме передумови до інклюзивного розвитку. Інклюзивна модель розвитку повинна гармонізувати людський, природний і виробничий капітал за кількісними та якісними параметрами на основі системного, діяльнісного та інституційного підходів. Систематизація досліджень дає можливість сформувати основи моделі (парадигми) інклюзивного розвитку України (рис. 2).

У запропонованій моделі всі блоки (системний, діяльнісний та інституційний) пов'язані між собою. Окремі складники відіграють значну роль у форму-

Рис. 2. Структурні елементи парадигми інклюзивного розвитку

Джерело: розроблено автором

ванні інклюзивного розвитку. Так, інклюзивні інституції покликані вирішувати справи, важливі для всієї спільноти, дають змогу і заохочують брати участь великій масі людей в економічній діяльності, щоб найкраще використовувати їхні таланти та навички, а також дати можливість людям вибирати те, чого вони хочуть. Інклюзивна політика, своєю чергою, впливає на процес міжсуб'єктної взаємодії в інклюзивному середовищі і сприяє (не сприяє) розвитку за об'єктивних умов, а також суб'єктивних чинників, до яких належить інклюзивна суспільна свідомість (діяльнісний блок).

До суб'єктів соціуму, що транслюють інклюзивну політику в суспільство, належать, перш за все, органи влади й управління, представники роботодавців, керівники, педагогічні працівники установ, самі інваліди та інші стейкхолдери.

Об'єктивні умови і суб'єктивні чинники сприяють формуванню певного інклюзивного середовища, а потім – інклюзивної поведінки, а також його закріплення у формі інклюзивних практик. Усе це разом забезпечує результативність (ефект) інклюзивного розвитку.

Створена в рамках даного дослідження теоретична модель інклюзивного розвитку включає у себе три основних блоки-концепції, які можуть бути далі інтерпретовані як теоретичні категорії дослідження. Кожен із цих блоків, по суті, може бути розглянутий як самостійна система.

Висновки з проведеного дослідження. Модель інклюзивного розвитку є найбільш прийнятною для нашої країни у сенсі скорочення соціально-економічної нерівності та забезпечення сталого розвитку. Нерівність є результатом економічних процесів і сформованих соціальних відносин розвитку в суспільстві, що є наслідком неефективного розподілу результатів праці і нерівного доступу до ресурсів. Вона може посилюватися під впливом статусних відмінностей і нагромадженого капіталу. Запропонована модель інклюзивного розвитку включає у себе три основних блоки-концепції: системний (інклюзивна політика, освіта, управлінські суб'єкти, інклюзивне середовище, інклюзивні практики); інституційний (якісна інфраструктура, інклюзивні інституції на всіх рівнях, антидискримінаційні заходи); діяльнісний (діяльність людини, спрямована на становлення його інклюзивної свідомості, інклюзивної поведінки і розвитку особистості). Усі блоки (системний, діяльнісний та інституційний) взаємопов'язані між собою, що дає змогу комплексно оцінити кінцеві результати. Розроблення нової парадигми інклюзивного розвитку в Україні дасть змогу здійснити комплекс заходів, спрямованих на скорочення нерівності та створення умов для збалансованого економічного зростання економіки. Можливо, саме в Україні впровадження парадигми інклюзивного розвитку дасть змогу створити унікальну модель на зразок «європейської Америки». Комплексний аналіз соціально-економічного розвитку інклюзивної моделі в подальшому дасть змогу зробити висновки про результативність емпі-

ричної моделі реалізації інклюзивної політики та розробити й обґрунтувати науково-практичні рекомендації щодо її оптимізації та вдосконалення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kuznets S. Economic Growth and Income Inequality. *The American Economic Review*. 1955. Vol. 45 (1). P. 1–28.
2. Пикетти Т. Капитал в XXI веке. Москва : Ад Маргинем Пресс, 2015. 592 с.
3. World Social Science Report 2016. Challenging Inequalities: Pathways to a Just World. ISSC, the Institute of Development Studies (IDS) and UNESCO, 2016. URL : <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245995> (дата звернення: 09.07.2018).
4. Опалько В.В. Еволюція поглядів на трактування наукової категорії нерівність та детермінанти її розвитку. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 2. С. 38–49.
5. Базиліук А.В., Жулин О.В. Інклюзивне зростання як основа економічного розвитку. *Економіка та управління на транспорті*. 2015. Вип. 1. С. 19–29.
6. Прогнімак О.Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди і перспективи. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1 (51). С. 187–197.
7. Swedbank : Rapid economic growth in Estonia increases demand for labor. BUSINESS. 14.11.2017. URL : <https://news.err.ee/642626/swedbank-rapid-economic-growth-in-estonia-increases-demand-for-labor> (дата звернення: 21.01.2019).
8. Hodler R. Redistribution and Inequality in a Heterogeneous Society. *Economica. New Series*. 2009. Vol. 76. № 304. P. 704–718.
9. Кондратьев В. Инфраструктура и экономический рост. *Мировая экономика и международные отношения*. 2011. № 11. С. 18–24.
10. Acemoglu D., Robinson J.A. The rise and decline of general laws of capitalism. *Journal of Economic Perspectives*. Pittsburgh. 2015. Vol. 29. № 1. P. 3–28.
11. Аджемоглу Д., Робинсон Дж.А. Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты ; перевод с английского Д. Литвинова, П. Миронова, С. Сановича. Москва : АСТ, 2015. 575 с.
12. The Inclusive Development Index 2018. World Economic Forum. URL : <https://www.weforum.org/reports/the-inclusive-development-index-2018> (дата звернення: 23.10.2018).
13. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. *Офіційний вісник Президента України*. 2015. № 2. С. 14. Ст. 154.
14. Луман Н. Введення в системну теорію ; пер. з нім. К. Тимофеева. Москва : Логос, 2007. 561 с.
15. Парсонс Т. Система современных обществ ; пер. с англ. Л.А. Седова, А.Д. Ковалева ; под ред. М.С. Ковалевой. Москва : Аспект Пресс, 1998. 514 с.
16. Дьюи Дж. Реконструкция в философии. Москва : Логос, 2001. 168 с.
17. Библик С.П., Сютя Г.М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.